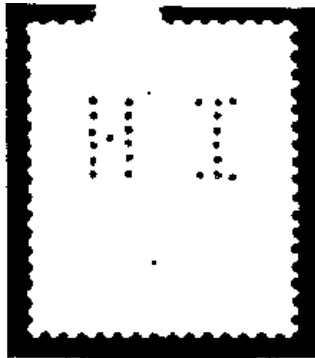

De Postzegelplakmachine Michelius

(R.J. Hammink; uit: *Perfinpost* nr. 15, okt. 1990)

Inleiding

In de *Perfinpost* van november 1988 werd voor het eerst melding gemaakt van een vondst van zegels met 2 extra gaatjes (zie afbeelding hieronder).

figuur 1.

Duitse zegel (Mi. 89) met perforatie en met twee gaatjes (ca. 13 mm).

Nadien zij nog meerdere zegels, alle met firmaperforatie, gevonden met de twee gaatjes (1). De vraag was natuurlijk door welk merk postzegelplakmachine worden de gaatje aangebracht.

In dit artikel zal aannemelijk worden gemaakt dat de zegels gebruikt zijn in de postzegelplakmachine van het fabriekaat Michelius.

Kort historisch overzicht

Uit de archieven van de Nederlandse PTT blijkt dat in de jaren 1910-1920 door diverse firma's is gecorrespondeerd met de PTT over de levering van rolzegels voor de door hun geleverde postzegelplakmachine (PPM).

In chronologische volgorde zijn de volgende "wapenfeiten" te melden.

1911

20 maart 1911

In een brief van 20 maart 1911 kondigt de firma Société Belgo Hollandaise de Distributeurs gevestigd te Brussel aan dat een filiaal zal worden opgericht. Dit filiaal zou gevestigd worden: Piet Heinstraat 74 te Den Haag. De zojuist genoemde firma leverde een postzegelplakmachine "Affranchisseuse-Controleuse "POKO!. Op het briefpapier van deze firma is zelfs een afbeelding opgenomen van de POKO machine. Bovengenoemd schrijven zou leiden tot het leveren van rolzegels aan particulieren. - De levering werd aangekondigd in het KB dd. 6 juni 1911.

15 juli 1911

Uit de Rotterdamse lijst (2) blijkt dat op 15 juli 1911 het bedrijf Jos de Poorter goedkeuring verleend wordt voor de perforatie JdP. Het zegel in de Rotterdamse lijst is een POKO testzegel zodat mag worden aangenomen dat het waarschijnlijk de eerste levering van een POKO-machine betreft aan een Nederlands bedrijf (3).

Brief dd. 11 november 1911

In dit schrijven wendt de firma "De Hartog Holst" zich tot de P.T.T. voor de levering van rollen die niet geperforeerd zijn. "De Hartog Holst" was vertegenwoordiger van de firma "SIMPLEX". Met niet geperforeerde zegels bedoelt men postzegels die aan de lange zijde niet voorzien zijn van een perforatie (vergelijk de rolzegels van het type Crouwel). Het verzoek werd door de P.T.T. afgewezen.

1912

Brief dd. 6 september 1912

Met deze datum ontvangt de P.T.T. een brief van de firma Michelius te Frankfurt met het verzoek om rolzegels geschikt voor hun machine te leveren. De firma Michelius was in Nederland vertegenwoordigd door de firma J.A. Ruys Handelsvereniging te Rotterdam. De inhoud van dit schrijven blijkt essentiële informatie te bevatten (zie afbeelding verderop).

1916

Uit brieven (1918) in het P.T.T. archief blijkt dat de firma The Postamper Company of America, gevestigd te Amsterdam in 1916 een verzoek richt aan de P.T.T. voor het leveren van rollen met de zegels in de breedte. Rolzegels in de "breedte" worden door de P.T.T. beschikbaar gesteld in 1918.

1922

In 1922 verschijnt de heer G.M. Dehlinger ten tonele als importeur van de POKO-machine. Hij was de vertegenwoordiger van de Post und Eisenbahn Verkehrswesen Aktien Gesellschaft.

Met betrekking tot het archief van de P.T.T. is nog het volgende van belang.

In het archief bevindt zich niet alle correspondentie die de P.T.T. ooit gevoerd heeft. Ca. 20 jaar na afsluiting van een periode wordt de complete correspondentie "geschoond", waarbij "onbelangrijke" brieven niet worden gearchiveerd.

Ondanks deze schoningsprocedure mag men echter aannemen dat m.b.t. het onderwerp "rolzegels" het archief compleet is als het gaat om de firma's waarmede in die periode briefwisseling heeft plaatsgevonden.

Brief van Michelius

De brief van Michelius uit 1912 is afgebeeld op de volgende pagina's.

Uit deze brief blijkt dat:

- a. de "normale" rollen dienen voor hun apparaat nogmaals "omgerold" te worden geleverd. M.a.w. het einde van de rol werd het beginstuk en het begin werd het einde van de rol.
- b. in Duitsland de Duitse P.T.T. dit soort rollen leverde met een banderol waarop een ster was afgebeeld. Dit ter onderscheid van de normale rollen.

Uit de correspondentie in het archief blijkt tevens dat de Nederlandse P.T.T. bereid was om aan een verzoek van Michelius tegemoet te komen. Het verzoek van levering van blanco proefrollen zoals eveneens gevraagd werd echter afgewezen.

In een dienstorder (B384) dd. 7-10-1915 wordt de volgende mededeling gedaan:

"Behalve de postzegelrollen bedoeld in artikel 274 der v.p. zullen mede rollen van 500 stuks in de waarde van ½ tot en met 50 cent verkrijgbaar worden gesteld, vervaardigd op een as van geringere dikte dan voor de bestaande rollen wordt gebezigd en passend in een in de handel verkrijgbare frankeermachine".

Tot nu toe was niet duidelijk op welke firma gedoeld wordt in deze dienstorder (4).

MICHELIOUS

GESELLSCHAFT
MIT BESCHRÄNKTER HAFTUNG

FABRIK MODERNER MASCHINEN FÜR DEN
VERKEHRS- UND GESCHAFTS-BEDARF.

FRANKFURT A. M. DEN 6. September 1912.
Nr. 21.

HOOFFDESTUUR
POST EN TEL.
Eindruisnummer

An die

Generaldirektion der Posten und Telegraphen,

S'Gravenhage

Betr: Ausgabe von Freimarkenrollen.

Ihre Vertreter für Holland, die Firma J.A. Ruys; Handels-
vereeniging, Rotterdam, sind an Sie wiederholt mit der Bitte heran-
getreten, Freimarkenrollen in der für unsere Briefmarken-Kontroll-
maschine geeigneten Aufwicklung, bei welcher das Koprende der Rolle
sich am äusseren Ende der Rolle befindet, auszugeben.

Die Herstellungsart der Rollen ist dieselbe, wie diesseitige
für die Automaten, die Rollen müssen nur vom entgegengesetzten Ende
beginnend aufgespult werden und am inneren Ende einen Schlusstreifen
von 4 unbedruckten Markenblättchen erhalten.

Die Ausgabe der Markenrollen für unsere Maschine, die auf der
äusseren Umhüllung mit einem Stern zur Unterscheidung versehen wurde
erfolgt in Deutschland von einer Centralstelle. Wird eine unserer
Maschinen in einer Stadt aufgestellt, so muss bei dem Postamt die
Bestellung der Markenrollen erfolgen. Das Postamt bestellt die
Markenrollen mit Stern bei einer Centralstelle und hält einen kleinen
Vorrat, der bei Bedarf von der Centralstelle immer wieder er-
gänzt wird. Wir fügen ein Muster der für unsere Maschine geeigneten
Aufwicklung bei.

Telegraphisch: Amt 1. 2405.
Telegraphisch MICHELIOUS FRANKFURT AM MAIN.
Telegraphischcode: Frankfurt a. Main. Nr. 110.
Telegraphischcode: Berlin SW. UMSCHREIBUNG 1
Tele. Amt London Nr. 3353

Zum Brief an die Generaldirektion der Posten
und Telegraphen, Den Haag.

Datum: 6. September 1912.

Blatt 2.

Ausserdem werden uns von den Postverwaltungen Deutschlands, einschl. der bayerischen Postverwaltung, sowie von der englischen und schweizerischen Post gegen Bezahlung der Kosten Proberollen aus dem echten Markenpapier, wie beiliegende Muster zeigen, zur Verfügung gestellt. Wir bitten Sie, uns ebenfalls zunächst 20 Stück solcher Proberollen gegen Berechnung liefern zu wollen.

Unsere Maschine bringt den Handelskreisen eine grosse Erleichterung durch mechanische Frankierung und Kontrolle der verbrauchten Briefmarken, weshalb sie überall mit grossem Beifall aufgenommen worden ist. Wir bitten Sie, durch Ausgabe geeigneter Markenrollen auch der holländischen Handelswelt diese Vorteile zugänglich zu machen.

Hochachtungsvoll:
MICHELIUS Gesellschaft
mit Fabrik der Mäslung.
[Handwritten signature]

Voor de Michelius-machine moesten de rollen "kopstaand" geleverd worden.
Uit Duitse zegels met firmaperforatie blijkt het volgende:

1. Er zijn nu al een aantal Duitse firmaperforaties bekend met zegels waarbij de bewuste "twee gaatjes" aanwezig zijn.
2. In de zegels met een datum tot circa 1921 is de firmaperforatie meestal "normaal staand" aangebracht.
3. In de zegels met een datum na 1920/21 is de firmaperforatie meestal "kopstaand".

De verklaring hiervoor is eigenlijk zeer eenvoudig. Tot 1920/22 werd in Duitsland door de Duitse P.T.T. gebruik gemaakt van zogenaamde "Barfrankierungsmachines" van het merk:

- Michelius
- Post und Eisenbahn Verkehrswesen Aktien Gesellschaft.

Beide firma's leverden dus niet alleen een postzegelplakmachine maar tevens een "Barfrankierungsmachine"(S). Deze machines werden op enkele postkantoren in Duitsland gebruikt voor het verwerken van massapost, waarbij de machine niet alleen een postzegel plakte, maar tevens de briefstukken direct afstempelde.

Deze machines zijn in gebruik gebleven tot ca. 1921/22, waarna de machines vervangen werden door frankeermachines (Barfrankierungsmachine).

In 1923 wordt door de centrale Duitse P.T.T. bij de postkantoren geïnformeerd naar het verbruik van rollen met ster(6). Het resultaat van deze inventarisatie is vermoedelijk geweest dat gestopt werd met rollen te maken voor de Michelius. Dit blijkt uit het feit dat tot 1921 van bijna alle Duitse zegels banderollen bekend zijn met en zonder ster. Na 1921 is nog slechts een waarde bekend, uit 1923, met een banderol met ster (7).

Wel werden nog de "normale" rollen geleverd. Maar normale rollen zijn voor Michelius "kopstaande" rollen zodat de zegels normaliter een "kopstaande" firmaperforatie zullen hebben (8).

De kopstaande perforatie komt ook voor bij de tot nu toe bekende Nederlandse zegels. Het merendeel hiervan (ca. 70%) heeft eveneens een kopstaande perforatie.

Conclusie

Combineren we alle bovengenoemde gegevens, dan is de conclusie gerechtvaardigd dat de zegels met twee gaatjes afkomstig zijn van de postzegelplakmachine van het fabriekaat Michelius.

Gegevens over Michelius

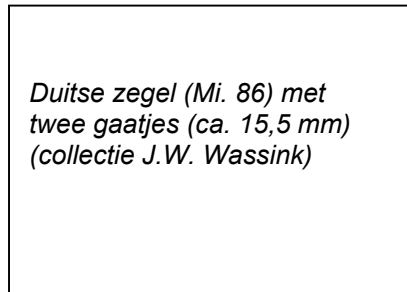
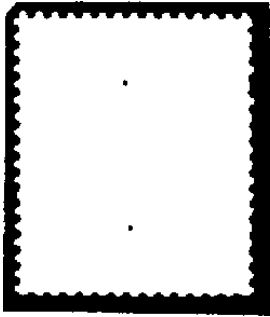
Van de Michelius postzegelplakmachine zijn, via een publicatie uit 1912, de volgende gegevens te vermelden (9).

1. De machine kon worden uitgerust met 5 (verschillende) rollen.
2. De machine kon uitgerust worden met een (firma) perforatie-eenheid. (Kennelijk zijn er net als bij de POKO ook machines geleverd zonder perforatie-eenheid).
3. De brieven vielen in een afgesloten kast. Hierdoor was ongeoorloofd gebruik, d.w.z. diefstal van de zegels, niet mogelijk.
4. De machine had ook de mogelijkheid om twee verschillende zegels op de enveloppe te plakken, voordat het briefstuk in de afgesloten kast viel.
5. De machine kon worden geleverd met "hand" uitvoering, maar ook met motor. De capaciteit was bij de handuitvoering 2500 poststukken per uur en bij de motoruitvoering 5000 stuks per uur.

Verdere gegevens

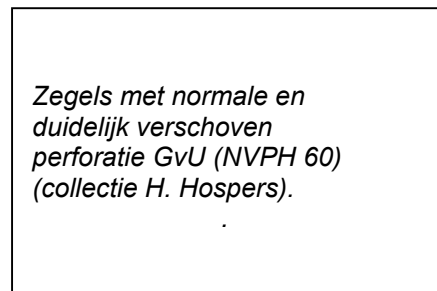
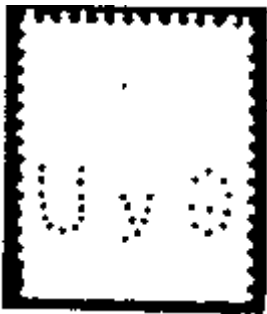
Aanvullend op bovengenoemde gegevens kan nog vermeld worden dat er meerdere typen gemaakt zijn.

De meeste nu bekende Duitse zegels hebben een firmaperforatie, maar er zijn ook exemplaren bekend waarbij wel twee gaatjes aanwezig zijn zonder firmaperforatie (zie afbeelding 2).

figuur 2.

Met betrekking tot de plaats van de perforatie in het zegel kan nog vermeld worden dat mij e~n exemplaar bekend is waarbij de perforatie enkele millimeters naar links is "verschoven" (zie afbeelding 3).

figuur 3

Of dit regelmatig voorkomt of dat dit een incident betreft, is mij niet bekend. Ook is nog onduidelijk waardoor en waarvoor de twee gaatjes worden veroorzaakt. Uit het feit dat bij enkele zegels een gaatje weer is "weggeperforeerd" door de firmaperforatie, zou kunnen worden afgeleid dat eerst de twee gaatjes ontstonden en in een volgende bewerking de firmaperforatie werd aangebracht. Van de Micheli machine die in Duitsland door een groot aantal firma's moet zijn gebruikt heb ik helaas nog geen foto gevonden.

Met betrekking tot de twee gaatjes kan nog vermeld worden dat er ook zegels bekend zijn met een gaatje of zelfs geen gaatje maar slecht kleine "indrukken" op de plaats waar normaal de gaatjes zich zouden moeten bevinden. De oorzaak hiervan is ook nog onduidelijk.

Hierbij dank ik Frau Inge Riese en de heren Dr. H.D. Hillmann, J.M. van der Hoorn, H.T. Hospers, J.L. Verhoeven en J.W. Wassink voor hun bereidwillige medewerking en alle gegevens die zij verstrekten.

R.J. Hammink
Waalre, 11 oktober 1990.

Noten

- (1) Perfinpost nr. 12, februari 1990. pag. 4 t/m 6; J.L. Verhoeven.
- (2) Een P.T.T. lijst van de Nederlandse perfins. De Postzak no. 118, dec. 1978 pag. 41 t/m 51; Mr H.J. Pot.
- (3) Is de eerste Nederlandse POKO nu ontdekt? De Postzak no. 146, dec. 1985 pag. 93 t/m 98; J.L. Verhoeven. In dit artikel wordt het gebruik gemeld van de perforatie N met als datum 20 mei 1911. Vermoedelijk betreft dit gebruik een eenmalige actie.
- (4) Postzegelplakmachines en de postzegelrollen sinds 1911. De Postzak no. 103, 1974 pag. 62 t/m 71; J. Dekker. Jan Dekker maakt in dit artikel melding van deze dienstorder, maar kan de firma die bedoeld wordt in deze dienstorder niet eenduidig verklaren. Hij vermoedde dat bedoeld werd op de Amerikaanse POSTAMPER. Uit de inhoud van de brieven in het P.T.T.-archief blijkt echter dat deze firma in 1916, dus na het verschijnen van de dienstorder, contact opnam met de P.T.T..
- (5) Infa Berichte 145, Ergänzungen, zur Verwendung von Rollenmarken in Postwert zeichengebern Frankier- und Stempelmachinen, System "Michelius" und "Dapag". Dr Walter Kohlhaas und Inge Riese.
- (6) Nachrichten bl. 1923, no. 40 mitteilungen der RPM.
- (7) Michel Handbuch, Katalog Rollenmarken Deutschland 1989.
- (8) Kopstaande POKO's is eigenlijk een verkeerde benaming. Een kopstaande POKO ontstaat namelijk niet doordat de perforatie-eenheid kopstaand perforeerde maar omdat de rol kopstaand werd gebruikt.
- (9) Philatelisten-Zeitung 1912, nr. 3, M. Ittner -Budapest.

Naschrift

Op basis van de in het artikel genoemde gegevens is het meer dan aannemelijk dat het fabrikaat Michelius twee extra gaatjes in de zegels veroorzaakte. Desalniettemin zou een eenduidig bewijs gevonden kunnen worden door bijvoorbeeld:

- een brief van Michelius of
- een brief van Ruys te Rotterdam

Hierbij verzoek ik alle lezers van dit artikel om na te gaan of zij een dergelijke brief bezitten. Melding hiervan zou ik natuurlijk zeer op prijs stellen, evenals andere gegevens over "Michelius".

R.J. Hammink
Oude Kerkstraat 22
5581 JH WAALRE
04904-14764